

A Comparative Study of New Approaches in Differential Criminalization of Risky Omissions towards Children and Adolescents and an Analysis of the Situation in the Iranian Legal System

 Mahdiyeh Rostamzadeh

Holder of LLM in Criminal Law for Children and Adolescents, Department of Criminal Law and Criminology, University of Tehran, Tehran, Iran.
m64rostamiii@gmail.com

 Hassan Pourbafrani

Associate Professor of Criminal Law & Criminology, Faculty of Administrative Science & Economy, University of Isfahan, Isfahan, Iran.
hpoorbafrani@ase.ui.ac.ir

 Hamidreza Heydarpour

Postdoctoral Researcher in Criminal Law and Criminology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran
hrh_1364@yahoo.com

Received: ۲۰۲۰-۰۱-۲۴

Accepted: ۲۰۲۰-۰۴-۱۵

Abstract

Juvenile criminal law is one of the important, significant, and, of course, developing branches of criminal law. In general, the general and main basis accepted in the modern literature of juvenile criminal law is that it is protection-oriented, meaning that attitudes and patterns that support the interests and concerns of children and adolescents prevail. One of the most important discursive developments in theories, approaches, and models regarding criminal protection of children and adolescents in the field of juvenile criminal law is the need for differential criminalization of risky omissions committed against them. This type of criminalization, in the modern perspective of some countries, Various laws and bills have mentioned establishment of a specialized institution to deal with commercial disputes,

Journal of Research and Development
in Comparative Law

Iranian Law and Legal Research
Institute

Vol. 8 | No. 28 | Autumn 2025
(Original Article)

www.jcl.illrc.ac.ir

DOI:

10.22034/000.2025.2051557.16-2

Various laws and bills have mentioned establishment of a specialized institution to deal with commercial disputes, and each more or less addresses the qualifications of the judges who will be appointed to adjudicate such claims. The findings of this study indicate that the current practice prevalent in France, in which proceedings are conducted by at least three judges selected from among businessmen and not professional judges, has been almost abandoned by the rest of the world. On this basis, the existence of professional judges and students with legal degrees in Iran continues to be acknowledged. Judgment rendered by a panel of judges or a single judge is also another aspect that has been raised; in this regard, however, it is likely that by resorting to the method of employing a number of judges, issuance of judgments with greater accuracy will increase. However, considering the inherent limitations and complexities of proceedings conducted by a panel of judges and the need for coordination between them, indicates that multiplicity of judges would be in conflict with the philosophy of separating the trial of commercial claims from the jurisdiction of public courts and the need to observe the speed principle in dealing with these claims. And in short, the best way, right now, is to trust and refer these cases to an expert and experienced judge in this field, and simply increasing the number of judges will not solve a problem.

Keywords: risky omission, differential criminalization, victimization of children and adolescents, the best interests of children and adolescents, the Protection of Children and Adolescents Act.

مطالعه تطبیقی رویکردهای نو در جرم‌انگاری افتراقی ترک فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان و تحلیل وضعیت در نظام حقوقی ایران

کارشناس ارشد حقوق کیفری اطفال و نوجوانان، گروه حقوق جزا و جرم
شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

m64rostamiii@gmail.com

دانشیار حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه
اصفهان، اصفهان، ایران

hpoorbafrani@ase.ui.ac.ir

پژوهشگر پسادکترای حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشگاه شهید بهشتی،
تهران، ایران

hrh_1364@yahoo.com

مهدیه رستم زاده

حسن پوربافرانی

حمیدرضا حیدرپور

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۰۵

فصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی

پژوهشکده حقوق و قانون ایران

دوره ۸ | شماره ۲۸ | پاییز ۱۴۰۴

(مقاله پژوهشی)

www.jcl.illrc.ac.ir

DOI:

۱۰.۲۲۰۲۴/law.2025.2051557.1602

چکیده

حقوق کیفری خردسالان، از جمله شاخه‌های مهم و قابل توجه و البته رو به پیشرفت حقوق کیفری است. به طور کلی، مبنای کلی و اصلی مورد پذیرش در ادبیات نوین حقوق کیفری خردسالان، حمایت‌مدار بودن آن به معنای حاکمیت نگرش‌ها و الگوهای حمایت‌گرانه از منافع و مصالح کودکان و نوجوانان است. یکی از مهم‌ترین تحولات گفتمانی در نظریات، رویکردها و الگوهای ناظر بر حمایت کیفری از کودکان و نوجوانان در عرصه حقوق کیفری خردسالان، لزوم جرم‌انگاری افتراقی ترک فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به آنهاست. این نوع جرم‌انگاری، در نگاه نوین برخی کشورها، مشهود و واجد مختصات، مبانی و کارکردهای متفاوت با جرم‌انگاری عادی است که از حیث مطالعه تطبیقی، توجه به آنها، ضروری بلکه برای ترقی نظام حقوقی داخلی، مفید است. دلیل افزایش توجه به جرم‌انگاری

این نوع ترک فعل‌ها آن است که ترک فعل‌های مخاطره‌آمیز، بسیاری از نیازهای کودکان و نوجوانان را بی‌پاسخ گذاشته، آن‌ها را در وضعیت‌هایی به شدت آسیب‌زا قرار می‌دهد و موجبات ورود لطمات گاه جبران‌ناپذیر به فرایند رشد و تکامل آن‌ها در ابعاد مختلف وجودی از جمله جسمانی، روانی، عاطفی، حیثیتی، جنسی و جنسیتی را فراهم می‌سازد. در نوشتار حاضر، کوشش شده است ضمن بررسی چیستی جرم‌انگاری افتراقی ترک فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان، رویکردهای جدید شکل گرفته در این باره نیز مورد بررسی قرار گیرد. نتیجه آنکه؛ جرم‌انگاری افتراقی ترک فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان، حمایت‌کیفری کامل‌تری از حق‌ها، مصالح و منافع کودکان و نوجوانان را عملیاتی می‌سازد. در این راستا، قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ کوشیده است برخی از مهم‌ترین ترک فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان را جرم‌انگاری نماید ولی در عین حال، کمبودهای مهمی به ویژه بی‌توجهی به آزارهای عاطفی ترک فعلی نسبت به کودکان و نوجوانان و نیز ترک فعل‌های مبتنی بر غفلت و سهل‌انگاری نسبت به نحوه و میزان دسترسی و دستیابی آن‌ها به فضای مجازی، در رویکرد این قانون، مشهود است.

کلیدواژه‌ها: ترک فعل مخاطره‌آمیز، جرم‌انگاری افتراقی، بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان، منافع و مصالح عالیه کودکان و نوجوانان، قانون حمایت از اطفال و نوجوانان

مقدمه

قلمرو رفتارهای آسیب‌رسان نسبت به کودکان و نوجوانان، محدود به فعل‌های مجرمانه و خطرآفرین نیست بلکه ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز^۱ نیز در این گستره قرار می‌گیرند. در واقع، چنین ترک‌فعل‌هایی، به اندازه فعل‌ها، فرایند رشد جسمانی و تکامل روانی و پیشرفت شخصیتی کودکان و نوجوانان را با اختلال مواجه می‌سازند و چه بسا، گاه آثار و تبعات منفی و مخرب ترک‌فعل‌ها نسبت به کودکان و نوجوانان، از فعل‌های مجرمانه و خطرناک نسبت به آن‌ها بیشتر هم باشد. این قبیل ترک‌فعل‌ها، حتی گاه ممکن است حق‌های اولیه بشری کودکان و نوجوانان نظیر حق حیات یا حق سلامت را نقض کرده یا در معرض تهدید جدی قرار دهند.

موضوع مهم دیگری که در حال حاضر مطرح است آنکه؛ از جمله وظایف بنیادین حقوق کیفری در راستای حمایت از کودکان و نوجوانان، توجه بایسته به ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان است. این توجه، در قالب جرم‌انگاری ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز جلوه‌گر می‌شود اما سخن بر سر آن است که جرم‌انگاری ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان، صرفاً نمی‌تواند و نباید به جرم‌انگاری عادی محدود بماند بلکه جرم‌انگاری‌های افتراقی^۲ نیز مورد نیاز و چه بسا گاه، به مراتب نسبت به جرم‌انگاری‌های عادی، کارآمدتر باشد.

در حال حاضر، برخی نظام‌های حقوقی کوشیده‌اند جرم‌انگاری افتراقی ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان را از جمله سرلوحه‌های سیاست‌گذاری جنایی خود قرار دهند. همچنین، از مفاد و محتوای اسناد بین‌المللی مربوط به کودکان و نوجوانان و حق‌ها، مصالح و منافع آن‌ها نیز اهمیت و ضرورت اقدام به چنین جرم‌انگاری، قابل شناسایی است

^۱ Risky Omission

^۲ Differential Criminalization

از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ (زین پس، قانون حمایت) و با شناسایی مفهوم

^۱ The Best Interests of the Child: در هر تصمیمی نسبت به کودکان و نوجوانان، باید منافع و مصالح آنان مد نظر قرار گیرد. به عبارت دیگر، هیچ تصمیمی نسبت به آنها نباید با منافع و مصالح ایشان در تعارض قرار گیرد. توجه به این مقوله، موجب شکل‌گیری «نظام جامع حمایت از کودکان و نوجوانان» (Comprehensive System of Support for Children and Adolescents) شده و یکی از ابعاد برجسته این نظام حمایتی، تضمین ایمنی کودکان و نوجوانان در معرض خطر (children & adolescent at risk) است. خطر در این تعبیر، هر وضعیت آسیب‌زایی است که رشد جسمانی، روانی، عاطفی، حیثیتی، جنسی و جنسیتی کودکان و نوجوانان را در معرض مخاطره قرار می‌دهد. برای مطالعه بیشتر، بنگرید به: (عباسی، ۱۴۰۰: ۳۱-۴۸)؛ (کوشکی و صفر اورنگی، ۱۴۰۱: ۱۴۷-۱۵۱)؛ (میشی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳۹-۱۶۲)؛ (پارساپور و نوربخش، ۱۹۳۴: ۱-۲۷)؛ (کیخسروی و توحیدی، ۱۳۹۷: ۱۷۱-۱۹۱)؛ (عابدینی و مشکیفاف، ۱۴۰۰: ۸۱)؛ (زینالی، ۱۳۹۴: ۲۹۰)؛ (Rombouts & Vandeginst، ۲۰۲۰: ۷۶)؛ (حق‌وردی، ۱۴۰۱: ۳۳)؛ (Pritchard، ۲۰۲۱: ۱۰۹)؛ (Raynaert & Others، ۲۰۲۰: ۱۳۰)؛ (Appel & Boyer، شفیع، ۱۴۰۰: ۳۳)؛ (Harris & Mullan، ۲۰۱۷: ۲۸۳)؛ (Harris & Mullan، ۲۰۱۷: ۱۴۰۱: ۳۸)؛ (۲۰۱۷: ۲۹۸)؛ (Hamilton & Others). در ارتباط با آنچه گفته شد، ذکر این نکته نیز لازم است که امروزه، بسیاری از دولت‌ها نیاز کودکان و نوجوانان به حمایت‌های ویژه قانونی و قضایی را در عرصه‌های مختلف، درک کرده‌اند و برای صیانت از حق‌ها، مصلحت‌ها و منفعت‌های عالیه کودکان و نوجوانان، اقدام به اتخاذ اجرای تدابیر و سیاست‌های مختلفی کرده‌اند. یکی از اقدامات جالب‌توجه در این زمینه، تشکیل کمیسرهای کودکان (Commissioner for Children) است که حیطه وظایف آن‌ها ارتقای حقوق و مصالح و منافع کودکان و حراست از آن‌ها، مشارکت بخشیدن به کودکان و نوجوانان در فرایندهای قانون‌گذاری، نظارت بر حسن اجرای قوانین و مقررات ویژه اطفال و نوجوانان در بخش‌ها و سازمان‌های مختلف، دفاع از کودکان متهم یا بزه‌دیده در محاکم و در فرایندهای دادرسی و افزایش آگاهی‌های عمومی و تخصصی کودکان و نوجوانان در زمینه‌های گوناگون است. هدف عمده از تأسیس و فعالیت این کمیسرهای ارتقای توانمندی‌ها و مهارت‌های کودکان و نوجوانان و نیز صیانت از حقوق، مصالح و منافع خردسالان در قانونگذاری‌ها و فرایندهای اجرایی است. شوربختانه، جای خالی چنین نهادی در نظام حقوقی ایران، مشهود است. برای مطالعه بیشتر، بنگرید به: بشیریه و آفاخانی، ۱۳۹۸، ۴۳-۶۶.

«وضعیت مخاطره‌آمیز» در این قانون، کوشیده است برخی ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان را جرم‌انگاری کند ولی به رغم این تحول و رویکرد مطلوب، جای جرم‌انگاری افتراقی نسبت به برخی ترک‌فعل‌ها در این قانون، خالی است که قابل نقد است.

با توجه به اهمیت مقوله جرم‌انگاری افتراقی ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان و با عنایت به لزوم تحلیل رویکرد مقنن ایرانی در این باره و با عنایت به امکان بهره‌مندی از دستاوردها و تجارب دیگر نظام‌های حقوقی در راستای اقدام به این نوع جرم‌انگاری در حقوق کیفری ایران، در مقاله حاضر، به دنبال پاسخ به این پرسش‌ها هستیم که یکم؛ مفهوم و مصادیق ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان در حقوق کیفری ایران چیست؟ دوم؛ مفهوم و کارکردهای جرم‌انگاری افتراقی ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان چیست؟ سوم؛ نظام‌های حقوقی خارجی، به چه صورت نسبت به این نوع جرم‌انگاری اقدام کرده‌اند؟ و حقوق کیفری ایران (به طور مشخص، قانون حمایت)، در قبال این ترک‌فعل‌ها چه رویکردی اتخاذ کرده است؟ پیش از ورود به بحث، ذکر این نکته لازم است که مقصود از کودکان در مقاله حاضر، بنابر موازین قانونی موجود در ایران از جمله ماده ۱۴۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، دختر و پسر زیر سن بلوغ و منظور از نوجوان، بر اساس معیارهای بین‌المللی پذیرفته شده، دختر و پسر زیر سن ۱۸ سال کامل است.^۱

۱. جرم‌انگاری افتراقی

ذیل این عنوان، دو مقوله ویژگی‌های جرم‌انگاری افتراقی و کارکردهای این نوع جرم‌انگاری، بررسی می‌شود.

۲/۱. ویژگی‌های جرم‌انگاری افتراقی

جرم‌انگاری، به معنای تعیین رفتارهای ممنوع به عنوان جرم مستحق مجازات در قوانین

^۱ بندهای الف و ب ماده ۱ قانون حمایت نیز دال بر همین معنا هستند.

کیفری است اما در مقایسه با جرم‌انگاری‌های عادی (معمولی / عام / عمومی)، جرم‌انگاری افتراقی (ویژه یا خاص)، چند ویژگی را داراست:

الف- رفتارهای موضوع جرم‌انگاری افتراقی، معمولاً با مجازات‌های شدیدتر در مقایسه با جرم‌انگاری عادی روبرو و ممکن است کیفیات مخففه، مصونیت‌ها و نهادهای ارفاقی مطرح در حقوق کیفری نیز چندان جایگاهی در این نوع جرم‌انگاری نداشته باشند (پاک‌نیت، ۱۳۹۶: ۵۰).

ب- کسانی که مشمول حمایت‌های کیفری افتراقی قرار می‌گیرند، به طور معمول، از جمله اقشار آسیب‌پذیرتر جامعه نسبت به افراد عادی هستند زیرا نیازها و نیز وضعیت ایشان، در مقایسه با افراد عادی، حساس‌تر است نظیر کودکان و نوجوانان (در بحث ما) یا کهن‌سالان و زنان (Burridge, ۲۰۱۶, p. ۷۹).

ج- در جرم‌انگاری افتراقی، معمولاً طیف وسیع‌تر و متنوع‌تری از ارزش‌ها و هنجارها، موضوع حمایت کیفری قانون‌گذار قرار می‌گیرند. به عبارت دیگر، به نظر می‌رسد می‌توان یکی از خاصیت‌های جرم‌انگاری افتراقی را تکمیل رویکردهای کیفرگرا و اقدامات سزاگرایانه قانونگذار در حالت جرم‌انگاری عادی دانست (رستمی‌غازانی و رحمانی‌فرد، ۱۴۰۱: ۱۴۰؛ خواجه‌نوری، ۱۳۹۶: ۱۰۳؛ ۶۰، ۲۰۲۲، p. ۶۰). (Toth & Manly, ۲۰۲۲, p. ۶۰)

د- در جرم‌انگاری افتراقی، ممکن است رفتارهای مجرمانه و ممنوع، دایره گسترده‌تری نسبت به جرم‌انگاری‌های عادی بیابند؛ مثلاً در مورد کودکان و نوجوانان، اینکه مرتکب جرم نسبت به آن‌ها والدینشان یا سرپرستان قانونی‌شان باشند، دلیل بر عدم مسئولیت والدین یا سرپرستان نیست و چه بسا در اینجا، این رابطه خاص میان بزه‌کار و بزه‌دیده، به سبب توقعات خاصی که از والدین یا سرپرستان در تعامل با کودکان و نوجوانان می‌رود، با واکنش شدیدتری از سوی قانون‌گذار نیز روبرو گردد. (Caeiro, ۲۰۲۳, p. ۸۲).

۲/۲. کارکردهای جرم‌انگاری افتراقی ترک فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان

در نگاه مقنن، جرم‌انگاری افتراقی ترک فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان، برخاسته از یک «نیازسنجی اولویت‌مدار»^۱ برای بالا بردن میزان حمایت کیفری از آن‌ها در قبال چنین ترک فعل‌هایی است.^۲ در بحث حاضر، به نظر می‌رسد می‌توان قائل به اهمیت

^۱ Prioritization of needs assessment: منظور از نیازسنجی اولویت‌مدار حالتی است که قانونگذار بر اساس یک «نیازسنجی واقع‌بینانه» (realistic needs assessment) و عقلانی (rational prioritization)، حمایت کیفری از برخی ارزش‌ها را تقویت می‌کند. براین‌مبنا، «معیارگزینی‌های خاص» (special measurement)، مبنای تصمیم‌گیری قرار گرفته و تدابیر کیفری تشدیدگرایانه (aggressive criminal measures) نسبت به آن ارزش، اعمال می‌گردد. در جرم‌انگاری افتراقی ترک فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان نیز این فرایند، قابل ردیابی است. بدین‌سان که مقنن، نیازهای جسمانی و روانی کودکان و نوجوانان را چنان با اهمیت می‌داند که به جرم‌انگاری فعل‌ها در این خصوص بسنده نکرده و ترک فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به این نیازها را هم مشمول جرم‌انگاری افتراقی قرار می‌دهد. (مهرا، ۱۳۹۹-۱۳۹۸: ۲۲)

^۲ به عنوان نمونه، می‌توان تصور کرد میزان آسیب‌پذیری‌های کودکان و نوجوانان به سبب فقدان یا نقصان نظارت در نحوه و میزان دسترسی آن‌ها به فضای مجازی، در مناطق خاصی، افزایش یابد و در نتیجه، بستر بزه‌دیدگی آن‌ها را فراهم نماید. در اینجا، فقدان یا نقصان نظارت بر میزان یا چگونگی دسترسی کودکان و نوجوانان به فضای مجازی، اولاً یک ترک فعل است زیرا در این باره، وظایفی بر عهده والدین یا سرپرستان قانونی کودک و نوجوان بوده که ایفا نشده است و ثانیاً یک ترک فعل مخاطره‌آمیز است زیرا کودک یا نوجوان را با یک وضعیت خطرناک نسبت به تمامیت جسمانی و روانی‌اش مواجه ساخته و بسترهای بزه‌دیدگی وی را مهیا نموده است. در مثالی دیگر، می‌توان فرض کرد که والدین کودک یا نوجوان، در مواعید مقرر، اقدام به ثبت‌نام وی در مدرسه نکرده و تکالیف قانونی ناظر بر حق تحصیل فرزند را ایفا نکنند. مشخص است که این ترک وظیفه قانونی، کودک یا نوجوان را با وضعیت مخاطره‌آمیز «محروم‌شدن از تحصیل و آموزش» (deprivation of education and training) روبرو می‌سازد که تبعات

و جایگاه ویژه نیازها و توقعات این قشر به مراتب آسیب‌پذیرتر جامعه، به ویژه در فرض رویارویی با ترک‌فعل‌هایی شد که نسبت به آن‌ها مخاطره‌آمیز ارزیابی می‌شوند و آن‌ها را در وضعیت‌های خطرنا (اعم از بزه‌کاری یا بزه‌دیدگی) قرار می‌دهند. (ایزدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۴۹).

در واقع، مقنن کیفری، ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان را از آن رو مشمول فرایند جرم‌انگاری افتراقی قرار می‌دهد که از یک سو، حساسیت و آسیب‌پذیری وضعیت جسمانی، روانی و عاطفی کودکان و نوجوانان را درک کرده و تمامیت جسمانی، روانی و عاطفی آن‌ها را شایسته حمایت کیفری تشدید یافته‌تر نسبت به جرم‌انگاری‌های عادی یافته است و از سوی دیگر، در خطرنا و مخاطره‌آمیز بودن نسبت به کودکان و نوجوانان، هیچ تفاوت خاصی میان فعل‌ها و ترک‌فعل‌های ارتكابی نسبت به ایشان قائل نشده است و گرنه اساساً اگر چنین رویکردهایی در منظر قانون‌گذار مطرح نباشد، اقدام به جرم‌انگاری افتراقی ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان، هیچ مبنای منطقی و تعلیل توجیه‌پذیری نخواهد داشت (Gupta, ۲۰۲۰, p. ۱۱۹; Peachey, ۲۰۲۲, ۱۸۲).

۳. ترک‌فعل مخاطره‌آمیز

ذیل این عنوان هم دو مبحث مفهوم ترک‌فعل مخاطره‌آمیز و مصادیق آن‌ها در قانون حمایت بررسی و تحلیل می‌شود.

۳/۱. مفهوم ترک‌فعل مخاطره‌آمیز

به طور کلی، ترک‌فعل، عبارت است از عدم ایفای تکالیفی که به موجب قانون بر عهده فرد مکلف، استقرار یافته است.^۱ گاه این عدم اقدام، در ارتباط با وظایفی است که نسبت به

ناگوارش بر عقول سلیم، پوشیده نیست و بنابراین، باید در شمول جرم‌انگاری افتراقی با محوریت ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز قرار گیرد. (مهرا، ۱۴۰۰: ۳۱) (احمدیان مقدم و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۵-۸۴)

^۱ ذکر این نکته لازم است که در این قسمت، وجود تکلیف قانونی و ایفا نشدن آن از سوی مکلف، مبنای شناسایی ترک‌فعل است زیرا تعریف حقوقی از ترک‌فعل، چیزی جز این نیست و بر این اساس،

کودکان و نوجوانان، مطرح هستند. از دقت در مفاد کلی قانون حمایت به خصوص بند «پ» ماده ۱ و ماده ۳ آن می‌توان ترک فعل مخاطره‌آمیز را «ایفا نکردن تکالیف قانونی نسبت به کودک و نوجوان از سوی والدین، اولیاء یا سرپرست قانونی یا هر شخصی که مکف به آن است دانست؛ مشروط به آنکه در اثر چنین رفتاری، طفل یا نوجوان، در معرض بزه‌دیدگی یا ورود آسیب جسمی، روانی، اجتماعی، اخلاقی، امنیت و آموزش تحصیلی قرار گیرد».

بر این اساس؛

اولاً هر ترک فعلی مدنظر نیست و تنها برخی ترک فعل‌ها مخاطره‌آمیز قلمداد می‌گردند و ثانیاً صرف ترک فعل مخاطره‌آمیز هم کافی نیست و الزاماً آن ترک فعل باید چنان باشد که کودک و نوجوان را در معرض بزه‌دیدگی یا آسیب قرار دهد.

با این حال، این تعریف قابل استنباط از مفاد مواد ۱ تا ۳ است و ظاهراً مقنن، آن را برای جرم‌انگاری ترک فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودک و نوجوان کافی ندانسته و ضمانت‌اجرائی نقض آن را در ذیل ماده ۳ با این جمله که «موجب مداخله و حمایت قانونی از طفل یا نوجوان می‌شود» دانسته است. بدیهی است این مداخله، یا حمایت قانونی الزاماً کیفری نیست و می‌تواند در حد حمایت‌های پیش‌گیرانه موضوع بند «الف» ماده ۵ این قانون (توسط دفتر حمایت از اطفال و نوجوانان قوه قضائیه) و حمایت‌های مدنی و حسبی چون عزل ولی قهری و نصب قیم، ضمّ امین (ماده ۱۱۸۴ قانون مدنی)، نصب امین (ماده ۱۱۸۷ قانون مدنی) یا تغییر سرپرست و غیره باشد.

با این اوصاف، برای تحلیل مصادیق ترک فعل‌های مخاطره‌آمیز جرم‌انگاری شده نسبت به کودک و نوجوان باید در مقررات فصل سوم (جرایم و مجازات‌ها) قانون مورد اشاره، کاوش کرد. از دقت در این فصل می‌توان چند مصداق مجرمانه را یافت:

الف- خودداری والدین، اولیاء یا سرپرستان قانونی طفل از ثبت نام وی برای تحصیل تا پایان دوره متوسطه (ماده ۷).

ترک فعل، فقط زمانی قابل تصور است که قانون، وظیفه‌ای بر عهده مکلف قرار داده باشد و وی، آن وظیفه را طرد کند.

ب- بی توجهی و سهل انگاری منجر به فوت یا صدمه علیه عضو یا آزار جنسی کودک (ماده ۹).

ج- عدم اعلام و گزارش از وقوع جرم نسبت به کودک بزه دیده یا در معرض جرم یا خطر (ماده ۱۷).

باری، تنها ترک فعل‌های مخاطره آمیز نسبت به کودک و نوجوان در قانون حمایت، همین سه جرم هستند که البته خود، شامل مصادیق متعددی خواهند شد. در واقع به تعبیر دیگر، هر چند این سه ترک فعل مشخص، در قانون حمایت، به نحو احصایی نام برده شده اند ولی به خصوص دو ماده ۹ و ۱۷، خود، در بردارنده مصادیق متعدد و متنوعی هستند.

۳/۲. مصادیق ترک فعل‌های مخاطره آمیز در قانون حمایت

در این قسمت، سه جرم ترک فعلی اشاره شده در بالا که در قانون حمایت، جرم انگاری شده اند، مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد:

۳/۲/۱. جرم خودداری والدین اولیاء یا سرپرستان قانونی از ثبت نام و تحصیل کودک و نوجوان

طبق ماده ۷ قانون حمایت: «هر یک از والدین، اولیاء یا سرپرستان قانونی طفل و نوجوان و تمام اشخاصی که مسؤولیت نگهداری، مراقبت و تربیت طفل را بر عهده دارند، چنانچه بر خلاف مقررات قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال و جوانان ایرانی مصوب ۱۳۵۳/۴/۳۰ از ثبت نام و فراهم کردن موجبات تحصیل طفل و نوجوان واجد شرایط تحصیل تا پایان دوره متوسطه امتناع کنند یا به هر نحوی از تحصیل او جلوگیری کنند، به انجام تکلیف یادشده و جزای نقدی درجه هفت قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شوند». این ماده که ناسخ ماده ۴ قانون تأمین وسائل و امکانات تحصیل اطفال و نوجوانان ایرانی مصوب ۱۳۵۳ است، یک مصداق مشخص یعنی خودداری از فراهم کردن موجبات تحصیل یا نوجوان تا پایان دوره متوسطه را جرم انگاری کرده و مجازات آن را جزای نقدی درجه ۷ که طبق آخرین مصوبه هیئت وزیران در باب تعدیل جزای نقدی (به تاریخ ۱۴۰۳/۳/۳۰)، ده میلیون تومان و یک ریال تا بیست میلیون تومان است، قرار داده است. اگر مرتکب با

وجود این محکومیت، مجدداً از ثبت نام یا فراهم آوردن موجبات تحصیل طفل یا نوجوان خودداری نماید، مشمول حکم تبصره این ماده خواهد شد که مجازات را یک درجه تشدید کرده است. بنابر این تبصره: «هرگاه محکوم علیه پس از ابلاغ حکم قطعی، از انجام تکلیف مقرر در مهلت تعیین شده از طرف دادگاه خودداری کند یا پس از اجرای حکم، دوباره طفل و نوجوان را از تحصیل بازدارد، به جزای نقدی درجه شش قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود». جزای نقدی درجه شش، به موجب مصوبه مورد اشاره، بیست میلیون تومان و یک ریال تا هشتاد میلیون تومان است.

به نظر می‌رسد با توجه به اینکه حکم تکرار جرم در تبصره ماده ۷ بیان شده، حکم تکرار خاص را داشته و از ذیل ماده ۱۳۷ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ نیز خارج است و در صورت تکرار برای بار سوم، باز هم همین مصوبه یعنی جزای نقدی درجه شش نسبت به تارک فعل، قابل اعمال است و مجازات شدیدتری در کار نیست.

طبیعتاً و بنا بر اصل، این جرم، یک جرم عمدی است و مواردی که والدین یا سرپرستان قانونی، به جهت مواردی چون اشتباه در سن و یا به جهت عدم التفات نسبت به رسیدن کودک به سن تحصیل و مواردی از این قبیل، از ایفای این تکلیف بازمانند، مشمول احکام مورد بررسی نخواهند بود. این رویکرد، بر خلاف موضع مقنن نسبت به جرم بعدی است که در آن، به جرم‌انگاری یک ترک فعل غیر عمدی مبادرت کرده است و در ادامه، مورد واکاوی قرار خواهد گرفت.

در پایان بحث از ترک فعل نخست، اشاره به این نکته لازم است که این جرم‌انگاری، بدیع و حاوی نوآوری نیست و همان‌گونه که پس از این اشاره شد، دارای سابقه در حقوق کیفری ایران است (ماده ۴ قانون تأمین وسائل و امکانات تحصیل اطفال و نوجوانان ایرانی مصوب ۱۳۵۳)؛ بر عکس دو جرم دیگر که پیشینه تقنینی در حقوق کیفری ایران ندارد.

۳/۲/۲. جرم بی‌توجهی و سهل‌انگاری منجر به فوت یا صدمه علیه عضو یا آزار

جنسی کودک

بی‌توجهی و سهل‌انگاری، ماهیتاً یک ترک فعل (و نه فعل) است. در واقع، بی‌توجهی و سهل‌انگاری، از مصادیق بی‌مبالاتی (و نه بی‌احتیاطی) است و چنانکه گفته شده است:

بی‌مبالات، کسی است که فعلی را که بر حسب قانون یا عرف باید انجام بدهد، انجام نمی‌دهد (پوربافرانی، ۱۴۰۱: ۱۱۳).

بند «پ» ماده ۱ قانون حمایت نیز در این خصوص، موید است و از عبارت «کوتاهی در انجام تکالیف» که به معنی عدم انجام کار است، استفاده کرده است.^۱ به هر حال، ماده ۹ قانون حمایت، به جرم‌انگاری بی‌توجهی و سهل‌انگاری منجر به فوت یا صدمه علیه عضو یا آزار جنسی کودک پرداخته و مقرر داشته است: «هر گاه در اثر بی‌توجهی و سهل‌انگاری اشخاص غیر از والدین، نسبت به اطفال و نوجوانان نتایج زیر واقع شود، مقصر، علاوه بر پرداخت دیه به شرح زیر مجازات می‌شود: الف- فوت طفل یا نوجوان، حسب مورد به مجازات حبس درجه پنج قانون مجازات اسلامی. ب- فقدان یکی از حواس یا منافع، قطع، نقص یا ازکارافتادگی عضو، زوال عقل یا بروز بیماری صعب‌العلاج یا دائمی جسمی یا روانی و یا ایراد جراحی از نوع جائفه یا بالاتر، حسب مورد به مجازات حبس درجه شش قانون مجازات اسلامی. پ- نقصان یکی از حواس یا منافع، شکستگی استخوان یا دیگر اعضاء و یا بروز بیماری روانی، به مجازات حبس درجه هفت قانون مجازات اسلامی. ت- جراحی سر و صورت و یا گردن در صورت عدم شمول هر یک از بندهای (ب) و (پ) به مجازات حبس درجه هشت قانون مجازات اسلامی. ث- آزار جنسی ناشی از بی‌توجهی و سهل‌انگاری شدید و مستمر، حسب مورد به یکی از مجازات‌های درجه هشت قانون مجازات اسلامی».

تبصره این ماده هم در مورد بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین نسبت به اطفال و نوجوانان مقرر داشته است: «هرگاه بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین، منجر به نتایج موضوع این ماده شود، حسب مورد به مجازات تا حداقل مندرج در بندهای فوق محکوم می‌شوند. در

^۱ طبق بند «پ» ماده ۱ قانون حمایت، بی‌توجهی و سهل‌انگاری عبارت است از: «کوتاهی در انجام تکالیفی از قبیل تأمین نیازهای اساسی و ضروری طفل و نوجوان یا وظایف مربوط به حضانت، ولایت، قیمومت، وصایت، سرپرستی، تربیت، نظارت یا مراقبت از آنان توسط والدین، اولیاء یا سرپرست قانونی یا هر شخصی که مکلف به آن است».

خصوص بند «ت» این ماده در صورتی والدین مشمول حکم این تبصره می‌شوند که اقدامات لازم برای جلوگیری از صدمه را انجام نداده باشند و صدمه مستند به آن‌ها باشد». بدیهی است این مجازات‌ها صرفاً در مورد اشخاص مورد اشاره در متن ماده یا تبصره و به جهت بی‌توجهی و سهل‌انگاری آن‌هاست و نافی مجازات مباشر جرم (در صورت وجود) نیست. از سوی دیگر، تردیدی نیست که ممکن است بی‌توجهی و سهل‌انگاری، منجر به مثلاً گزیده شدن کودک توسط مار باشد که در اینجا ضامن متصور نیست و یا ممکن است بی‌توجهی و سهل‌انگاری، منجر به سقوط کودک در چاهی شده باشد که به صورت غیر قانونی توسط شخصی در معبر عام، حفر گشته است که در اینجا حافر، ضامن دیه و قابل مجازات به حبس موضوع ماده ۶۱۶ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ است و پدر یا مادر سهل‌انگار هم به مجازات ماده ۹ قانون حمایت، محکوم خواهند شد. مذاقه در ماده ۲۵ قانون حمایت هم در این خصوص، در حکمی معقول و مبتنی بر مبنای و موازین حقوقی و فقهی، ضروری است که اشعار می‌دارد: «اعمال مجازات‌های موضوع این قانون، مانع اجرای مجازات‌های حدود، قصاص و دیات نخواهد بود...».

نکته مهم دیگر در مورد این ماده و تبصره آن اینکه؛ ماهیت رفتار، به خصوص با توجه به بند «پ» ماده ۱ قانون حمایت که به تعریف بی‌توجهی و سهل‌انگاری پرداخته، شامل رفتارهای غیر عمدی است و حالات عمدی آن هم مثلاً وقتی که این بی‌توجهی و سهل‌انگاری از روی دشمنی و خصومت و عالماً عامداً صورت گرفته تا کودک یا نوجوان، در معرض بزه دیده شدن یا آسیب قرار گیرد (از باب تجاهل العارف) می‌تواند مصداق جرایم دیگری از جمله جرم موضوع ماده ۱۷ همین قانون که در قسمت بعدی بررسی می‌شود، گردد.

۳/۲/۳. عدم اعلام و گزارش وقوع جرم نسبت به کودک بزه‌دیده یا در معرض جرم یا خطر

طبق ماده ۱۷ قانون حمایت: «هر کس از وقوع جرم یا شروع به آن یا خطر شدید و قریب‌الوقوع علیه طفل یا نوجوانی مطلع بوده یا شاهد وقوع آن باشد و با وجود توانایی اعلام و گزارش به مقامات یا مراجع صلاحیت‌دار و کمک طلبیدن از آن‌ها، از این امر خودداری کند یا در صورت عدم دسترسی به این مقامات و مراجع و یا عدم تأثیر دخالت

آن‌ها در رفع تجاوز و خطر، از اقدامات فوری و متناسب برای جلوگیری از وقوع خطر و یا تشدید نتیجه آن امتناع کند، مشروط بر اینکه با این اقدام، خطری مشابه یا شدیدتر و یا خطر کمتر قابل توجهی متوجه خود او یا دیگران نشود، به یکی از مجازات‌های درجه شش قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود».

در تبصره این ماده نیز در حالتی مشدد، بیان شده است: «اگر مرتکب جرم مذکور در این ماده، از افرادی باشد که مطابق قوانین و مقررات و یا بر حسب وظیفه شغلی، مکلف به اعلام، گزارش یا کمک می‌باشند و یا به اقتضای حرفه خود می‌توانند کمک مؤثری کنند، به دو یا هر سه مجازات درجه شش قانون مجازات اسلامی و حسب مورد به انفسال موقت از خدمات دولتی یا عمومی یا محرومیت از فعالیت در آن حرفه به مدت شش ماه تا دو سال محکوم می‌شود».

در واقع برای این جرم، دو حالت ساده (مشمول صدر ماده ۱۷) و مشدد (در شمول تبصره ماده ۱۷) در نظر گرفته شده است. حالت مشدد برای کسانی لحاظ شده است که از حیث قانونی، وظیفه گزارش یا کمک کردن دارند و حالت ساده نیز مشمول «هر کسی» (نه فقط والدین) است که از وقوع جرم یا شروع آن یا خطر شدید قریب‌الوقوع علیه کودک و نوجوان مطلع شده و با وجود توان اعلام یا کمک، از اقدام خودداری می‌کند. بدیهی است؛ کودک و نوجوان، به جهت سادگی و عدم رشد عقلایی کافی و یا عدم اطلاع از خطرهایی که او را تهدید می‌کند، نیاز به کمک همه افراد جامعه جهت راهنمایی و دست‌گیری دارد و لذا همه آحاد جامعه در این خصوص نسبت به این افراد ضعیف‌الاراده که اداره‌کنندگان آینده جامعه هستند و باید همواره در برابر تهدیدها محافظت گردند، مسئولیت دارند و از این حیث، این جرم‌انگاری در قانون حمایت، قابل دفاع است.

بر این اساس، مشاهده می‌شود که در گفتمان‌های مذکور در اسناد و نیز آرای مورد اشاره، ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان، کاملاً یکسان با فعل‌ها انگاشته شده‌اند و جرم‌انگاری افتراقی این ترک‌فعل‌ها می‌تواند خلاء موجود در قوانین کیفری را تا حدود زیادی جبران کند.

۴. جرم‌انگاری افتراقی ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان در حقوق برخی کشورهای دیگر

برخی نظام‌های کیفری، ترک‌فعل‌ها را موضوع جرم‌انگاری افتراقی قرار داده‌اند. برای تدوین مطالب مربوط به این قسمت، بر اساس الگوی توزیع جغرافیایی، چند کشور در قاره‌های مختلف جهان، گزینش و مورد مطالعه تطبیقی واقع شده‌اند.

۴/۱. آمریکا

ایالات متحده در جدیدترین تحول تقنینی، در سال ۲۰۱۹ میلادی و به دنبال اوج‌گیری کرونا در این کشور و بازماندن برخی کودکان و نوجوانان از تحصیل و آموزش به سبب مشکلات ناشی از این بیماری، قانونی را تحت عنوان «قانون تضمین حق آموزش و تحصیل کودکان و نوجوانان در زمان بیماری‌های فراگیر»^۱ به تصویب رساند. این قانون، شامل پنج ماده است و هم در مقدمه و هم در شق سوم ماده ۳ خود، ترک‌فعل‌های زیان‌بار مرتبط با حق آموزش و تحصیل کودکان و نوجوانان را هم‌سنگ و برابر با فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به آن‌ها اعلام کرده و از جمله ترک وظایف مربوط به تأمین و تضمین حق آموزش و تحصیل کودکان و نوجوانان را مصداق بارز نقض تعهدات بین‌المللی آن‌ها اعلام کرده است. به طور مشخص، در مقدمه توجیهی این قانون آمده است: «... ترک‌فعل‌ها همانند فعل‌ها می‌توانند زمینه‌های آسیب‌زایی و مخاطره‌افکنی نسبت به کودکان و نوجوانان داشته باشند و بنابراین، دولت ایالات متحده آمریکا، ضمن اینکه هیچ تفاوتی میان فعل‌ها و ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان نباید قائل شود، باید در راستای جرم‌انگاری افتراقی ترک‌فعل‌ها، اقدام نماید...» بر این مبنا، در شق سوم ماده ۳ این قانون می‌خوانیم: «... هر نوع ترک‌فعل مخاطره‌آمیز که نیازهای اساسی و اولیه کودکان و نوجوانان از جمله حق آموزش را با چالش مواجه کند و یا به نحوی، حقوق انسانی آن‌ها را پایمال نماید،

^۱ Guaranteeing the Right to Education of Children and Adolescents During Widespread Diseases Act(2019)

ممنوع است... و دادگاه، بسته به نوع و سطح سهل‌انگاری‌ها و غفلت‌های واقع‌شده^۱، می‌تواند اقدام به تشدید مجازات مرتکب (یا مرتکبان) نماید...» (Hubin, ۲۰۲۰, p. ۲۰۹)^۲

ذکر این نکته نیز لازم است که در دو قانون دیگر مصوب در آمریکا، دو مقوله مهم، در کانون توجه مقنن بوده است؛ یکی، آزارهای عاطفی ترک فعلی و دیگری، عدم نظارت بر میزان و نحوه دسترسی کودکان و نوجوانان به اینترنت. با این توضیح که؛ «قانون صلاحیت‌های دادگاه‌های ایالتی در تعیین مجازات آزارگران عاطفی»^۳ مصوب ۲۰۱۳ م، در ماده ۴ خود و نیز سه تبصره آن، هر نوع آزار عاطفی به صورت ترک فعلی را جرم‌انگاری کرده و مرتکب را از شمول نهادهای ارفاقی از جمله تعلیق مجازات و نیز تخفیف کیفر، مستثنی نموده است که این امر، نشانی بر جرم‌انگاری افتراقی آزارهای عاطفی ترک فعلی نسبت به کودکان و نوجوانان در حقوق آمریکاست. علاوه بر این، قانون دیگری موسوم به «قانون حفاظت از منافع کودکان و نوجوانان در دسترسی امن به فضای سایبری»^۴ در نوامبر ۲۰۱۷ م در آمریکا به تصویب رسیده که در مواد ۲، ۴ و ۸ خود، عدم نظارت و کنترل کافی نسبت به دسترسی کودکان و نوجوانان به فضای مجازی یا فراهم کردن شرایط برای دسترسی نامحدود و نایمن آن‌ها به اینترنت از جمله در اختیار داشتن فیلترشکن‌ها و ... را

^۱ در مورد غفلت نسبت به کودکان و نوجوانان و رویکرد جرم‌انگارانه پیرامون آن، بنگرید به: فرهودی، ۱۳۹۴: ۳۹-۸۸.

^۲ توجه به این نکته لازم است که به طور کلی، یکی از حق‌های مسلم و قطعی کودکان و نوجوانان، حق بر آموزش است که به موجب آن، همه ظرفیت‌ها و زیرساخت‌های لازم برای تأمین و تضمین بالاترین و باکیفیت‌ترین سطح آموزش‌های عمومی و تخصصی به ویژه با رویکرد افزایش و ارتقای مهارت‌های خردسالان از جمله مهارت مدیریت بحران، باید توسط دولت‌ها فراهم گردد. بر همین اساس است که فراهم ساختن شرایط برای آموزش جامع و هدف‌مند کودکان و نوجوانان، از جمله راهکارهای اساسی برای پیش‌گیری از بزه‌کاری آن‌ها نیز دانسته شده است. برای مطالعه بیشتر، بنگرید به: بیگی و تیموری، ۱۴۰۱، ۶۷-۹۱.

^۳ The Powers of State Courts to Determine the Punishment of Emotional Harassers Act^۳ (2013)

^۴ The Protecting the Interests of Children and Teenagers in Safe Access to Cyber Space^۴ (2017)

جرم‌انگاری و مرتکب این ترک‌فعل را خواه والدین کودکان و نوجوانان باشند و خواه افرادی جز آن‌ها، محروم از برخی ارفاقات و تخفیفات، اعلام کرده است (Smith, ۲۰۲۲, pp. ۲۲۰-). (۲۲۸; Rafferty, ۲۰۲۲, ۲۷۱).

۴/۲. آلمان

آلمان نیز از جمله کشورهایی است که جرم‌انگاری افتراقی ترک‌فعل‌ها را سرلوحه اقدامات خود قرار داده است. از جمله در ماده (۱) ۴ «قانون جامع حمایت از حقوق و مصالح اصلی کودکان و نوجوانان»^۱ که در سال ۲۰۱۳ م در این کشور به تصویب رسیده، مقرر شده است: «ارتکاب ترک‌فعل‌های آسیب‌زا نسبت به کودکان و نوجوانان که به نحوی، موجبات تضییع حقوق آن‌ها را فراهم می‌آورند و یا به نحوی، معارض با حقوق و مصالح عالی آن‌ها محسوب شود، ممنوع است... دادگاه‌های آلمان، مُجاز هستند بسته به نوع و آثار ترک‌فعل‌های ارتكابی، از واکنش‌های ویژه کیفری غیر مشمول نهادهای ارفاقی، در مجازات‌دهی به مرتکبان، استفاده کنند...» قانون‌گذار آلمانی، بر این مبنا، در برخی از مقررات این قانون، نمونه‌ها و مصادیق عمده ترک‌فعل‌ها را جرم‌انگاری کرده است؛ از جمله در مواد (۵) ۵، (۱) ۷ و (۳) ۹ این قانون، برخی از ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به حقوق اولیه و اساسی کودکان و نوجوانان از جمله حق حیات، حق تحصیل و آموزش، حق برخورداری از تفریح سالم و سازنده، حق برخورداری از هویت خانوادگی و...، موضوع جرم‌انگاری قرار گرفته‌اند (Vieh, ۲۰۱۹, p. ۱۰۹).

در حقوق کیفری آلمان نیز همانند حقوق کیفری آمریکا، دو ترک‌فعل مهمی که عدم جرم‌انگاری افتراقی آن‌ها در قانون حمایت، در این مقاله، محل نقد است، موضوع این نوع جرم‌انگاری قرار گرفته‌اند. در مواد ۷ و ۱۱ «قانون پیش‌گیری از آزارهای عاطفی - روانی نسبت به کودکان و نوجوانان»^۲ مصوب ۲۰۱۵ م، آزار عاطفی به صورت ترک‌فعلی، صرف‌نظر از اینکه مرتکب آن، چه کسی است، موضوع جرم‌انگاری افتراقی قرار گرفته

^۱ The Comprehensive Act to Protect the Rights and Main Interests of Children and Adolescents (2013)

^۲ The Prevention of Emotional-Psychological Harassment towards Children and Adolescents Act(2015)

است. ضمن اینکه، والدین کودکان و نوجوانان و نیز سرپرستان قانونی آن‌ها در صورت ارتکاب این ترک‌فعل، مشمول مجازات‌های شدیدتری نسبت به دیگر افراد قرار گرفته‌اند. همچنین در «قانون تضمین دسترسی امن کودکان و نوجوانان به فضای مجازی»^۱ مصوب ۲۰۱۹ م، عدم تعیین زمان و مکان مشخص دسترسی کودکان و نوجوانان به اینترنت و نیز عدم پایش دسترسی آن‌ها به فضای مجازی، خواه از سوی والدین صورت گیرد و خواه از سوی سرپرستان قانونی یا قضایی خردسالان، به صورت افتراقی جرم‌انگاری شده و مرتکب، مشمول بسیاری از نهادهای ارفاقی مرسوم در حقوق کیفری نخواهد شد. (Mc Call, ۲۰۲۲, p. ۲۱۱)

۴/۳. ژاپن

ژاپن، جزو کشورهایی است که همواره به حمایت همه‌جانبه از حقوق کودکان و نوجوانان در قوانین کیفری، معروف بوده است. از جمله نشانه‌های آشکار اهتمام ویژه دولت‌مردان این کشور، تنظیم و اجرای یکی از پیشرفته‌ترین سیستم‌های آموزشی و تحصیلی برای کودکان و نوجوانان در سطح جهان است. بروز برخی مشکلات در این کشور در فرایند آموزش و تحصیل کودکان و نوجوانان در طول سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۲۰ میلادی، موجب طرح اعتراضات گسترده مردمی در شهرهای مختلف این کشور شد و در نهایت، قانون‌گذار ژاپنی، مجبور شد با تصویب قانونی خاص، تمام رفتارهایی که به نحوی به صورت مستقیم یا غیر مستقیم، حق آموزش و تحصیل کودکان و نوجوانان را با مانع و چالش روبرو می‌سازند و موجب می‌شوند کودکان و نوجوانان ژاپنی، به نحوی در پی‌گیری آموزش مدرسه‌ای و آموزشگاهی دچار مشکل شوند را جرم‌انگاری کند. عنوان این قانون، «قانون حمایت از حق آموزش و تحصیل کودکان و نوجوانان در مدارس و آموزشگاه‌ها»^۲ است که در ۲۰۲۱ میلادی در ژاپن به تصویب رسید. ماده ۷(۳) این قانون، به صراحت اعلام کرده است که: «... هر نوع فعل یا ترک وظیفه‌ای که به نحوی، موجب شود حق آموزش و تحصیل کودکان

^۱ The Ensuring Safe Access of Children and Teenagers to Cyber Space (۲۰۱۹)

^۲ Protecting the Right to Education of Children and Adolescents in Schools and Colleges Act (2021)

و نوجوانان، نقض گردد، ممنوع است و مشمول مجازات‌های مقرر در ماده ۱۰ این قانون خواهد بود... دادگاه‌ها خواهند توانست موارد شدید سهل‌انگاری‌ها را بدون رعایت کیفیت‌های ارفاقی و تخفیفی، مشمول مجازات‌های قانونی قرار دهند...» (Krug et.al, ۲۰۲۱, pp. ۱۱۲-۱۱۹).

در ژاپن نیز دو ترک‌فعل مورد بحث در قسمت‌های قبل، موضوع جرم‌انگاری افتراقی بوده‌اند. آزارهای عاطفی به صورت ترک‌فعلی در «قانون مقابله با انواع سوءاستفاده‌ها و آزارها علیه کودکان و نوجوانان»^۱ مصوب ۲۰۱۸ م و ترک‌فعل عدم نظارت بر میزان و کیفیت دسترسی و استفاده از اینترنت در «قانون ایمنی دسترسی افراد آسیب‌پذیر به فضای مجازی»^۲ مصوب ۲۰۱۹ م موضوع جرم‌انگاری افتراقی قرار گرفته است. افتراقی بودن حمایت کیفری قانون‌گذار از کودکان و نوجوانان در ارتباط با این دو ترک‌فعل مهم در دو قانون مورد اشاره، با عنایت به شدید بودن مجازات‌ها(نظیر امکان تعیین حبس تا ۱۰ سال و بدون قابلیت اعمال آزادی مشروط نسبت به آن)، قابل استنباط است (Nia Jian, ۲۰۲۲, ۳۰۴).

۴/۴. آفریقای جنوبی

در ماده (۱) ۲ قانونی تحت عنوان «قانون جامع حمایت از کودکان و نوجوانان در وضعیت‌های مخاطره‌آمیز»^۳ که در سال ۲۰۱۷ میلادی در این کشور به تصویب رسیده است، وضعیت مخاطره‌آمیز، عبارت از هر شرایطی دانسته شده است که در آن‌ها، به واسطه ارتکاب فعل یا ترک‌فعل زیان‌بار، وضعیتی نسبت به آن‌ها ایجاد می‌شود که احتمال بزه‌دیدگی‌های مختلف در مورد آن‌ها بالاتر رفته و زمینه نقض حقوق و مصالح و منافع عالیه آن‌ها فراهم می‌گردد. در همین راستا، شق سوم ماده ۵ این قانون، صراحتاً اصل یکسان‌انگاری ترک‌فعل‌های زیان‌بار با فعل‌های مخاطره‌آمیز را به رسمیت شناخته و اشعار می‌دارد: «هر ترک‌فعلی که به نحوی، کودک و نوجوان را با شرایطی روبرو کند که حقوق

^۱ The Fight with All Types of Abuse and Harassment Against children and Teenagers (۲۰۱۸)

^۲ The Act on the Safety of Vulnerable People's Access to Cyber Space(۲۰۱۹)

^۳ The Comprehensive Act for the Protection of Children and Adolescents in Risky Situations(2017)

مختلف آن‌ها در عرصه‌های گوناگون با مانع و چالش روبرو شود، جرم بوده و مستوجب مجازات‌های قانونی است و دادگاه‌ها مجاز خواهند بود بدون اجرای کیفیت‌های ارفاقی نسبت به مرتکبان، با هدف حمایت ویژه از کودکان و نوجوانان آسیب‌دیده یا در معرض آسیب، مجازات‌های قانونی را نسبت به آن‌ها تشدید نمایند...» بر این مبنا، عدم اقدام لازم در راستای تأمین حق‌ها و آزادی‌های مورد نیاز برای زندگی و نیز تأمین بستر تحقق حق‌های مشخصی نظیر حق آموزش و تحصیل، حق حیات، حق آزادی بیان و عقیده، حق بازی و ... در مورد کودکان، در این کشور، موضوع جرم‌انگاری افتراقی قرار گرفته است. (Buck, ۲۰۲۱, pp. ۸۷-۹۰)

در آفریقای جنوبی نیز دو ترک‌فعل پیش‌گفته در قسمت‌های قبل، موضوع جرم‌انگاری افتراقی قرار گرفته‌اند. در ماده ۴-۶ «قانون مقابله با آزار سازمان‌یافته و خانگی نسبت به کودکان و نوجوانان» مصوب ۲۰۱۸ م، آزار عاطفی به صورت ترک‌فعل و در ماده ۲-۱۳ «قانون حفاظت از حق دسترسی ایمن به فضای مجازی» مصوب ۲۰۱۸ م، ترک‌فعل مبتنی بر عدم نظارت بر میزان و چگونگی دسترسی ایمن و عاری از مخاطرات بزه‌کارانه و منحرفانه نسبت به کودکان و نوجوانان، جرم‌انگاری شده‌اند و از آنجا که مرتکبان این دو ترک‌فعل، مشمول هیچ کیفیت ارفاقی مطرح در حقوق جزا قرار نمی‌گیرند، این دو جرم‌انگاری را می‌توان افتراقی محسوب نمود (Stirling & Gavril, ۲۰۲۲, pp. ۲۳۰-۲۳۸).

ملاحظه می‌شود که در چهار کشور نام‌برده، مقنن کوشیده است توجه بیش از پیش به ترک‌فعل‌ها و جرم‌انگاری افتراقی ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان (از جمله و به ویژه، آزارهای عاطفی به صورت ترک‌فعل و نیز عدم نظارت بر کمیّت و کیفیت دسترسی کودکان و نوجوانان به فضای مجازی) مبذول دارد. این امر، حکایت از آن دارد که جرم‌انگاری افتراقی ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز در قانون‌گذاری‌های کیفری جدید، در راستای حمایت و صیانت جامع‌تر از حقوق، مصالح و منافع کودکان و نوجوانان صورت گرفته است و تجربیات و دستاوردهای این نظام‌های حقوقی، می‌تواند مورد بهره‌برداری مقنن ایرانی نیز قرار گیرد؛ در این زمینه، به طور خاص، بی‌توجهی به آزارهای عاطفی ترک‌فعلی نسبت به کودکان و نوجوانان و نیز بی‌توجهی به ترک‌فعل‌های مبتنی بر غفلت

نسبت به نحوه و میزان دسترسی کودکان و نوجوانان به فضای مجازی، از جمله مهم‌ترین نقدهای وارد بر قانون حمایت در ارتباط با جرم‌انگاری ترک فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان، محسوب می‌شود.^۱

^۱ نباید ناگفته گذاشت که در سند «صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی» (مصوب شورای عالی فضای مجازی در سال ۱۴۰۰)، کوشیده است با رویکرد صیانت‌گری و حمایت‌پیشگی از کودکان و نوجوانان از مخاطرات موجود در فضای مجازی، زمینه‌های دسترسی امن و سالم کودکان و نوجوانان به اینترنت، فراهم گردد لیکن اینکه آیا این سند، در عمل توانسته است به رسالت‌های خود دست یابد یا خیر، البته موضوع دیگری است که جای بحث از آن، در مجال حاضر نیست. برای مطالعه بیشتر در مورد این سند، بنگرید به: (شهسواری، ۱۴۰۲: ۱۰۵-۱۲۵) (غنی‌زاده و حسین‌زاده سرشکی، ۱۴۰۲: ۲۰۱) (غلامعلی‌زاده و حسام، ۱۳۹۹: ۵۰)

نتیجه‌گیری

جرم‌انگاری افتراقی ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نسبت به کودکان و نوجوانان، یکی از رویکردهای نو در ادبیات حقوق کیفری کودکان و نوجوانان است. اصل سخن، آن است که در پرتو رویکردها و آموزه‌های نوین جرم‌شناسانه و بزه‌دیده‌شناسانه، باید از کودکان و نوجوانان، در مقابل طیف وسیع و گوناگونی از رفتارهای آسیب‌رسان و مخرب حفاظت کرد. این رفتارها هرگز به فعل‌های مخاطره‌آمیز محدود نیستند و شامل ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نیز می‌شوند. زیرا این ترک‌فعل‌ها اهمیتی کمتر از فعل‌های آسیب‌زا نداشته و از حیث اثر و نتیجه نیز، تمایز خاصی با فعل‌های آسیب‌رسان ندارند. این ترک‌فعل‌ها مجموعه وسیعی از ترک‌فعل‌های ناظر بر حقوق مادی یا معنوی کودکان و نوجوانان را در بر می‌گیرند. بر این مبنا، امروزه، ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز نیز از جانب هر فرد یا نهادی از جمله اولیای خانه یا مدرسه، سرپرستان قانونی یا قضایی و یا حتی دولت نسبت به کودکان و نوجوانان صورت گیرند، از جمله زمینه‌ها و بسترهای قابل توجه و مساعد آسیب‌رسانی به کودکان و نوجوانان محسوب می‌شوند. این ترک‌فعل‌ها حتی می‌توانند حق‌های اولیه و زمینه‌ای کودکان و نوجوانان نظیر حق حیات، حق آزادی بیان، حق امنیت و ... را نیز نقض کرده و یا در معرض تهدید جدی قرار دهند.

طبعاً می‌توان سازوکارهای مختلفی برای مواجهه با ترک‌فعل‌ها تعریف کرد و به اجرا درآورد. اما یکی از سازوکارها، جرم‌انگاری افتراقی این ترک‌فعل‌ها در قوانین کیفری است. جرم‌انگاری افتراقی این ترک‌فعل‌ها با تعیین مجازات‌های قابل توجه نسبت به مرتکبان این قبیل ترک‌فعل‌ها و نیز عدم پذیرش شمول نهادهای ارفاقی مرسوم در حقوق کیفری نسبت به رفتار ارتكابی، سعی در افزایش و تقویت حمایت‌های قانونی خاص و ویژه از کودکان و نوجوانانی دارد که در معرض ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز قرار گرفته‌اند یا آسیب‌های ناشی از این ترک‌فعل‌ها را تجربه کرده‌اند.

جرم‌انگاری افتراقی ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز، هم افزایش دامنه، سطح و کیفیت حمایت و حفاظت و مراقبت از کودکان و نوجوانان در برابر رفتارهای خطرآفرین را در پی دارد و هم سبب خواهد شد که در نهایت، بتوان نسلی ایمن‌تر و سالم‌تر به منظور حضور، مداخله و

کنش‌گری در عرصه‌های مختلف جامعه، تربیت نمود. بنابراین، این نوع جرم‌انگاری، در تحلیل نهایی، به سود کودکان و نوجوانان از یک سو و به نفع جامعه از جانب دیگر، تمام خواهد شد.

در برخی کشورها مبتنی بر آنچه گفته شد، نمونه‌هایی از قانون‌گذاری کیفری مبنی بر جرم‌انگاری افتراقی ترک‌فعل‌ها، مشهود است که در متن مقاله مورد اشاره گرفت. برخی اسناد بین‌المللی ناظر بر کودکان و حق‌های بشری آن‌ها نیز دست‌کم به صورت ضمنی، بر ضرورت و اهمیت جرم‌انگاری افتراقی ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز در راستا و به منظور ارتقای سطح و کارایی حمایت‌ها و حفاظت‌های رسمی از کودکان و نوجوانان در برابر این قبیل ترک‌فعل‌ها دلالت دارند. در نظام حقوق کیفری ایران نیز مقنن، با تصویب قانون حمایت، کوشیده است با شناسایی مفهومی تحت عنوان «وضعیت مخاطره‌آمیز»، برخی مصادیق رفتارهای خطرآفرین نسبت به کودکان و نوجوانان را احصا نماید. در قضاوتی منصفانه از رویکرد قانون‌گذار ایرانی، باید مقررات مصوب در این قانون را گامی رو به جلو و اقدامی مناسب ارزیابی کرد ولی در عین حال، نباید و نمی‌توان از کمبودهای مهمی در این قانون، چشم پوشید.

به نظر می‌رسد پیشنهاد مشخص به مقنن ایرانی، می‌تواند الحاق کودک‌آزاری‌های عاطفی ترک‌فعلی و نیز غفلت نسبت به نحوه و میزان دسترسی کودکان و نوجوانان به اینترنت به مصادیق وضعیت‌های مخاطره‌آمیز به صورت کلی و ترک‌فعل‌های مخاطره‌آمیز به صورت خاص نسبت به کودکان و نوجوانان و در تعاقب این موارد، تعبیه سازوکارهایی برای مقابله با کودک‌آزاری‌های عاطفی مبتنی بر ترک‌فعل و نیز تعیین روش‌های مناسب برای تضمین نظارت و کنترل نحوه و میزان دسترسی و دستیابی کودکان و نوجوانان به اینترنت از سوی والدین، اولیای مدرسه و سرپرستان قانونی و قضایی در قانون مورد بحث باشد.

از سوی دیگر، پرداختن تفصیلی‌تر به مقولاتی نظیر آزارهای عاطفی از طریق ترک‌فعل، کودک‌آزاری‌های مبتنی بر غفلت و گونه‌های بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان در فضای مخاطره‌آمیز سایبری و تحلیل رویکردهای موجود در نظام حقوقی ایران از جمله در سند

صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی در این باره، می‌تواند به عنوان پیشنهادی پژوهشی برای تحقیقات آینده، معرفی گردند.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

۱. احمدیان مقدم، سمیرا و همکاران (۱۴۰۰). وظایف والدین در پیشگیری از انحرافات اطفال و نوجوانان از دیدگاه فقهی و حقوقی فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۲۶(۹۵)، ۸۴-۶۵.
<http://jlvviews2.ujsas.ac.ir/article-1-2021-fa.html>
۲. ایزدی، نرگس؛ قورچی بیگی، مجید؛ الهام، غلامحسین؛ عباسی، محمود (۱۴۰۰). ظرفیت‌سنجی مداخله حاکمیت نسبت به ناقضان قوانین جزایی در بوته نقد قانون حمایت از اطفال و نوجوانان و آیین‌نامه اجرایی آن. مجله فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)، ۲۶(۷۵): ۸۲-۵۵.
<https://doi.org/10.30497/flj.2021.242082.1731>
۳. پارساپور، محمدباقر و نوربخش، سوسن. (۱۳۹۴). معیارهای ارزیابی مصلحت کودک در فقه امامیه، حقوق ایران و کنوانسیون حقوق کودک. پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۲(۳)، ۲۷-۱.
<https://doi.org/10.22091/csiw.2016.798>
۴. پاک‌نیت، مصطفی (۱۳۹۶). افتراقی شدن دادرسی کیفری. رساله دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی.
۵. پوربافرانی، حسن (۱۴۰۱). حقوق جزای اختصاصی (جرایم علیه تمامیت جسمانی اشخاص). نشر شهر دانش.
۶. تقی‌زاده زنوقی، مرتضی (۱۳۹۹). نوآوری‌های ماهوی و شکلی قانون جدید حمایت از اطفال و نوجوانان. فصلنامه فقه و حقوق نوین، ۱(۳): ۱۷۶-۱۹۰.
https://www.jaml.ir/article_241996.html
۷. غلامعلی‌زاده، محمد و حسام، ابوالفضل (۱۳۹۹). بررسی فقهی و حقوقی مسئولیت والدین در قبال فعل کودک در فضای مجازی. مجله مطالعات فقه تربیتی، شماره ۳۴، ۳۳-۵۸.
<https://doi.org/10.22034/mft.2020.5271>
۸. حق‌وردی، سمانه (۱۴۰۱). جرم‌انگاری غفلت نسبت به مصالح کودکان در محیط خانوادگی با تأکید بر قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹. پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس.
۹. خواجه‌نوری، یاسمن (۱۳۹۶). جهانی شدن حقوق کیفری اطفال بزهکار. تهران: انتشارات میزان.

۱۰. رستمی غازی، امید و محسن رحمانی فرد (۱۴۰۰). سیاست کیفری افتراقی در قبال قاچاق کالا و ارز سازمان یافته، مجله حقوقی دادگستری، ۸۵(۱۱۶): ۱۳۹-۱۶۰.
<https://doi.org/10.22106/zlj.2022/541265/4488>
۱۱. زینالی، امیرحمزه (۱۳۹۴). جهانی شدن حقوق کیفری (در قلمروی حمایت از کودکان در برابر بزه‌دیدگی). تهران: انتشارات میزان.
۱۲. شهسواری، احسان (۱۴۰۲). بررسی تطبیقی الگوی ایرانی صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی و استانداردهای حقوق بین‌الملل کودک. پژوهشنامه حقوق تطبیقی، ۷(۱۲): ۱۲۴-۱۰۵.
<https://doi.org/10.22080/lps.2023/25007/1471>
۱۳. عابدینی، عبدالله و مهدی مشکى باف (۱۴۰۰). جایگاه مصلحت در کنوانسیون حقوق کودک و قوانین خانواده ایران. مجله پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۸(۴): ۱۸۳-۲۱۲.
https://csiw.qom.ac.ir/article_1915.html
۱۴. عباچی، مریم (۱۴۰۰). حقوق کیفری اطفال در اسناد سازمان ملل متحد. تهران: انتشارات مجد، چاپ ششم.
۱۵. عباسی، سجاد (۱۴۰۰). عوامل خطر و راهکارهای حمایتی از کودکان در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹. مجله آموزه‌های حقوق کیفری، ۱۸(۲۱): ۲۷۵-۳۰۴.
<https://doi.org/10.30513/cld.2021.2883.1456>
۱۶. غنی‌زاده بافقی، مریم و اسماء حسین‌زاده سرشکی (۱۴۰۲). جستاری بر پدیده هرزه‌نگاری و اغفال سایبری کودکان در پرتو آموزه‌های فقه و حقوق ایران. مجله فقه و حقوق خانواده، ۲۸(۷۸): ۱۹۷-۲۲۸، ۱۷۹۳/۲۴۲۹۸۹/۱۷۹۳.
<https://doi.org/10.30497/flj.2022/242989/1793>
۱۷. فرهودی، نازنین (۱۳۹۴). جرم‌نگاری غفلت نسبت به کودکان و نوجوانان (مطالعه در اسناد بین‌المللی، فقه اسلامی و حقوق ایران). پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی.
۱۸. کوشکی، غلامحسن و علی صفر اورنگی (۱۴۰۱). نظام‌های حمایتی از کودکان نیازمند مراقبت؛ مطالعه موردی نظام حقوقی ایران و ترکیه، پژوهشنامه حقوق تطبیقی، ۶(۱۱) (پیاپی ۹): ۱۴۳-۱۶۱.
<https://doi.org/10.22080/lps.2022/23004/1302>
۱۹. کویکی سوقی، فاطمه (۱۳۹۹). حق سلامت کودکان در ایران؛ پیاده‌سازی قوانین بین‌المللی، مجله اخلاق و تاریخ پزشکی ایران، ۱۳، ۴۰۳-۴۱۷. <http://ijme.tums.ac.ir/article-1-417-403>
 ۶۲۵۲-fa.html

۲۰. مهدوی ثابت، محمدعلی و سامان عبداللهی (۱۳۹۸). سیاست جنایی پیشگیرانه ایران در قبال خشونت علیه اطفال، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، شماره ۵۱، تابستان، ۹-۳۳.
۲۱. مهرا، نسرين (۱۳۹۲). عدالت کیفری کودکان و نوجوانان، انتشارات میزان، چاپ اول.
۲۲. مهرا، نسرين (۱۳۹۵). بزهکاری اطفال، تقریرات درسی دوره کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی.
۲۳. میثمی، فاطمه؛ آقاجانی رونقی، آیدا و شهبازی، آرامش (۱۳۹۹). بهترین منفعت کودک در حقوق بین‌الملل بشر و حقوق ایران: تأملی در رویه و نظریه، مجله پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۲۴(۲): ۱۶۲-۱۳۹. https://clr.modares.ac.ir/article_۱۴۰۶۴.html
۲۴. نیک‌بختی، جواد (۱۳۹۹). بررسی تطبیقی قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در برابر هرزه‌نگاری و پروتکل الحاقی به کنوانسیون حقوق کودک. مجله حقوق پزشکی (ویژه‌نامه حقوق بشر و حقوق شهروندی). ۱۴، ۱۱۵-۱۳۱. <http://ijmedicallaw.ir/article-۱-۱۰۸۵-۱۳۱-۱۱۵>
۲۵. نیکو، بهنام (۱۳۹۹). سیاست جنایی حمایت از کودکان در معرض انحراف در اسناد بین‌المللی و در حقوق کیفری ایران. مجله پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، ۱۱(۴۲)، ۳۰۵-۳۳۲. https://journals.iau.ir/article_672029.html

References

۱. Abachi, M. (2021). *Criminal law of children in United Nations documents* (6th ed.). Majd Publications. (In Persian)
۲. Abbasi, S., et al. (2021). Risk factors and child protection strategies in the law on the protection of children and adolescents approved in 2010. *Journal of Criminal Law Doctrines*, 18(21), 275-304. <https://doi.org/10.30513/cld.2021.2883.1456> (In Persian)
۳. Abedini, A., & Meshkhibaf, M. (2021). The position of expediency in the Convention on the Rights of the Child and Iranian family law. *Journal of Comparative Research on Islamic and Western Law*, 8(4), 183-212. https://csiw.qom.ac.ir/article_1915.html (In Persian)
۴. Ahmadian Moghadam, S., et al. (2021). Parents' duties in preventing children and adolescents' deviations from a jurisprudential and legal perspective. *Quarterly Journal of Judicial Law Perspectives*, ۲۶(۹۵), ۶۵-۸۴. <http://jlvviews2.ujsas.ac.ir/article-1-2021-en.html> (In Persian)
۵. Appell, R. A., & Boyer, A. (2017). Parental rights vs. best interests of the child. *Duke Journal of Gender Law & Policy*, 2(63), <https://scholarship.law.duke.edu/djglp/vol2/iss1/5/>
۶. Buck, T. (2021). *International child law* (2nd ed.). Cavendish Publishing.
۷. Burrige, A. (2017). Differential criminalization under Operation Streamline: Challenges to freedom of movement and humanitarian aid provision in the Mexico-US borderlands. Sage.
۸. Caeiro, P. (2023). *Elgar encyclopedia of crime, criminal justice, criminalization and decriminalization*. Elgar.
۹. Farhoudi, N. (2015). Criminalization of neglect towards children and adolescents: Study in international documents, Islamic jurisprudence, and Iranian law (Master's thesis, Shahid Beheshti University). (In Persian)

۱۰. Ghanizadeh Bafghi, M., & Hosseinzadeh Sareshki, A. (2023). A study on the phenomenon of pornography and cyber-deception of children in light of Iranian jurisprudence and law. *Journal of Jurisprudence and Family Law*, 28(78), 197-228. <https://doi.org/10.30497/flj.2022.242989.1793> (In Persian)
۱۱. Gupta, S., & Garg, S. (2020). Causes and effects of child sexual abuse. *International Journal of Innovative Science and Research Technology*, 5(5), 1867-1870. <https://ijisrt.com/assets/upload/files/IJISRT20MAY650.pdf>
۱۲. Hamilton, L., et al. (2017). Adoptive parents: Evaluating the importance of biological ties for parental investment. *American Sociological Review*, 72. <https://www.asanet.org/wp-content/uploads/savvy/images/press/docs/pdf/Feb07ASRAAdoption.pdf>
۱۳. Haqvardi, H. (2022). Criminalization of omission against the interests of the child in the family with an emphasis on the protection of children and adolescents act approved in 2019 (Master's thesis, Imam Sadiq University).
۱۴. Haqvardi, S. (2012). Criminalization of neglect towards the interests of children in the family environment with emphasis on the law for the protection of children and adolescents 2010 (Master's thesis, Islamic Azad University, Bandar Abbas Branch). (In Persian)
۱۵. Harris, K., Mullan, D. G., & Bois, J. (2017). Evaluating the role of noting to lose attitudes on risky behavior in adolescence. *Social Forces*, 80(3), 1005-1039. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1353/sof.2002.0008>
۱۶. Gholamalizadeh, M. and Hessam, A. (2020). Jurisprudential and legal study of parents' responsibility for the child's action in cyberspace. *Educational Jurisprudence Studies*, , ۳۴, ۳۳-۵۸. <https://doi.org/10.۲۲۰۳۴/mft.۲۰۲۰/۵۲۷۱> (In Persian)
۱۷. Hubin, D. C. (2020). Parental rights and due process. *The Journal of Law and Family Studies*, University of Utah School of Law.
۱۸. Izadi, N., Ghourchibeigi, M., Elham, G. H. and Abbasi, M. (2021). Measuring the capacity of government intervention towards violators of criminal laws in the context

- of criticism of the law on the protection of children and adolescents and its executive regulations. *Journal of Jurisprudence and Family Law (Neday Sadeq)*, 26(75), 55-82. https://flj.isu.ac.ir/article_75907.html?lang=en (In Persian)
۱۹. Keykhosravi, M., & Toheidi, A. (2017). Achieving children's human rights through a detailed examination of the concept of the best interest of the child in the teachings of international lawyers. *Treaty Legal Research Quarterly*, 2(3), 171-191. https://www.mo-lawresearch.ir/article_۷۳۹۹۲_en.html?lang=fa
۲۰. Khajeh Nouri, Y. (2017). *Globalization of criminal law of delinquent children* (1st ed.). Mizan Publications. (In Persian)
۲۱. Kokabi Souqi, F. (2019). Children's right to health in Iran: Implementation of international laws. *Iranian Journal of Medical Ethics and History*, ۱۳, ۴۰۳-۴۱۷. <http://ijme.tums.ac.ir/article-۱-۶۲۵۲-fa.html> (In Persian)
۲۲. Kont, D. (2021). *Elements of sexual child abuse and the Rome Statute of the International Criminal Court*. Cambridge University.
۲۳. Koushki, G., & Safar Orangi, A. (2014). Support systems for children in need of care: A case study of the legal systems of Iran and Turkey. *Comparative Law Research Journal*, 6(1), 143-161. <https://doi.org/10.22080/lps.2022.23004.1302> (In Persian)
۲۴. Krug, E. G., et al. (2021). *World report on violence and health*. World Health Organization.
۲۵. Mahdavi Sabet, M. A., & Abdollahi, S. (2019). Iran's preventive criminal policy against violence against children. *Quarterly Journal of Crime Prevention Studies*, 51, 9-33. (In Persian)
۲۶. McCall, J. D. (2022). *Child abuse and neglect*. National Center for Biotechnology Information.
۲۷. Mehra, N. (2013). *Criminal justice of children and adolescents* (1st ed.). Mizan Publications. (In Persian)
۲۸. Mehra, N. (2016). *Juvenile delinquency* (Course notes for the Master's degree in criminal law and criminology). Shahid Beheshti University. (In Persian)

۲۹. Meysami, F., Aghajani Ronaghi, A. and Shahbazi, A. (2019). The best interests of the child in international human rights and Iranian law : A reflection on practice and theory. *Journal of Comparative Law Research*, 24(2), 139-162. https://clr.modares.ac.ir/article_14064.html?lang=en (In Persian)
۳۰. Nia, S. (2023). About child abuse and neglect. University of Tokyo.
۳۱. Nikbakhti, J., et al. (2019). A comparative study of the law on the protection of children and adolescents against pornography and the additional protocol to the Convention on the Rights of the Child. *Journal of Medical Law*, ۱۴, ۱۱۵-۱۳۱. <http://ijmedicallaw.ir/article-۱-۱۰۸۵-fa.html> (In Persian)
۳۲. Niko, B., et al. (2019). Criminal policy for the protection of children at risk of deviance in international documents and in Iranian criminal law. *Journal of Political and International Research*, ۱۱(۴۲), ۳۰۵-۳۳۲. https://journals.iau.ir/article_۶۷۲۰۲۹.html (In Persian)
۳۳. Pakneit, M. (2017). Differentiation of criminal procedure (Doctoral dissertation, Shahid Beheshti University). (In Persian)
۳۴. Parsapour, M. B., & Nourbakhsh, S. (2014). Criteria for assessing the best interest of the child in Imami jurisprudence, Iranian law and the Convention on the Rights of the Child. *Comparative Research Journal of Islamic and Western Law*, ۲(۳), ۱-۲۷. <https://doi.org/۱۰.۲۲۰۹۱/csiw.۲۰۱۶.۷۹۸> (in Persian)
۳۵. Peachey, P. (2022). Blackmail thousands of UK teens into online sex acts. *Independent*. Retrieved March 6, 2022.
۳۶. Pourbafarani, H. (2022). *Specific criminal law (crimes against the physical integrity of persons)* (1st ed.). Shahr Danesh Publications. (In Persian)
۳۷. Pritchard, C. (2021). *The child abuse: Research and controversy*. Oxford University Press.
۳۸. Rafferty, R. S. (2022). Motivations behind cyber bullying and online aggression: Cyber sanctions, dominance, and trolling online (Doctoral dissertation, Ohio University).

۳۹. Raynaert, D., et al. (2020). A review of children's rights literature since the adoption of the United Nations Convention on the Rights of the Child. Faculty of Social Work and Welfare Studies, University of College Ghent, Belgium.
۴۰. Rombouts, H., & Vandeginst, S. (2020). Reparation for victims of gross and systematic human rights violations: The nation of victim. *Third World Studies*.
۴۱. Rostami Ghazani, O., & Rahmani Fard, M. (2011). Differential penal policy against organized smuggling of goods and currency. *Justice Legal Journal*, 85(116), 139-160. <https://doi.org/10.22106/jlj.2022.051260.4488> (In Persian)
۴۲. Shahsavari, E. (2013). Comparative study of the Iranian model of protecting children and adolescents in cyberspace and standards of international child law. *Comparative Law Research Journal*, 7(2), 105-124. <https://doi.org/10.22080/lps.2023.25007.1471> (In Persian)
۴۳. Smith, M. (2022). *Child abuse and neglect*. Sage.
۴۴. Stirling, J., & Gavril, A. (2022). *Child abuse and neglect: AAP policy explained*. American Academy of Pediatrics.
۴۵. Taghizadeh Zanooghi, M. (2018). Substantive and formal innovations of the new law for the protection of children and adolescents. *Quarterly Journal of Jurisprudence and Modern Law*, 1(3), 176-190. https://www.jaml.ir/article_241996.html (In Persian)
۴۶. Toth, S., & Manly, J. (2022). Developmental consequences of child abuse and neglect: Implications for intervention. *Child Development Perspectives*, 13(1), 59-64. <https://doi.org/10.1111/cdep.12317>
۴۷. Vieh, V. (2019). *Understanding family violence* (1st ed.). Sage.
۴۸. Zeinali, A. H. (2015). Globalization of criminal law (in the field of protecting children from victimization). *Mizan Publications, 1st Edition*. (In Persian)